

YAŞAR KEMAL'İN ANLATISINDA AT İMGESİ*

S. Seza Yılandıoğlu**

Çev: Elif Kayalar

Antik çağlardan beri, Batı Medeniyetlerinde olduğu gibi Dođu Medeniyetlerinde de at, binek hayvanı, araç, yoldaş olma özellikleriyle insanoğlunun vazgeçilmezi olur. At, çok uzun yüzyıllardan beri Türkler tarafından evcilleştirilir ve günlük yaşamlarında önemli bir yer tutar. Türk hikâyelerinin, destanlarının, masallarının ana kahramanları varlıklarını tılsımlı bir ata borçludur her zaman.

Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in epik tonda yazdığı *İnce Memed* dörtlüsü başta olmak üzere *Ağrı Dağı Efsanesi*, *Yusufcuk Yusuf* ve *Ortadirek* adlı yapıtlarında, at ile kahraman arasında oluşan olağanüstü ilişkiler incelenmektedir.

İnce Memed'in Doru Atı :

Türk Halk Edebiyatı'nın *Köroğlu Destanı* ile Yaşar Kemal'in yazdığı modern *Köroğlu Efsanesi* arasında yapılan inceleme, bu iki efsane arasındaki büyük benzerlikleri ortaya koyar.

Köroğlu Destanı'nda Köroğlu, *Kırat*'i sayesinde tüm savaşlarda üstünlüğünü korur ve bu kahraman, *Kırat*'in ölümünden sonra savaştan çekilir, Kırklar'a karışır. Bu motif,

* Bu makale "La Magie du cheval dans le récit de Yachar Kemal" adıyla Nice-Sophia Antipolis Üniversitesi'nin *İmaginaire et Littérature II recherches francophones* dergisinde 1998 yılında yayınlanmıştır.

** Galatasaray Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi.

evliyaların yeryüzündeki görevlerini tamamladıktan sonra siyah ya da gri atlarına bine- rek bu dünyadan ayrılışlarını anlatan, Anadolu'daki **Müslüman ermişlerin yaşamöy- külerini** konu alan efsaneleri anımsatır. Bu efsanelerde, at figürü, gerçek dünyayla öte dünya arasında bir köprü kurar.

Örneğin, Selçuklu hükümdarı 2. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Amasya'da hap- sedilen Baba İlyas (XII.yy), koğunu bir keşişle paylaşır ve daha sonra keşiş Baba İlyas'ın kerametiyle Müslüman olur. Baba İlyas'ın yüz ve beden şeklini alan keşiş, du- vardan atlayarak zindana giren Baba İlyas'ın *Boz* atı üzerinde zindandan kaçırılır ve kayıplara karışır.

Bir başka efsane ise, Otman Baba, ölümünü bildirmek için abdallarını bir yere top- lar ve ne zaman öleceğini, “atına binerek göğe yükseleceğini” onlara haber verir. Ab- dalların, gökten inen başı kel ve çıplak ayaklı kişilerin, şeyhlerini, yeşil kanatlı kır atla götürdüklerine tanık oldukları, söylenir (Ocak, 1983:396).

Eski çağlardan beri her büyük kahramanın bir atla bütünleştiğine inanılır. Hz. Mu- hammed, kadın yüzlü ve tavuskuyruklu kanatlı bir at olan Burak'ı, Medine'deki evinin çatısında kendisini bekler durumda bulur. Bu at, Hz Muhammed'i şafaktan önce Kudüs'e ulaştırır ve Peygamber, Mirâc'a Burak atıyla çıkar (Alia, 1995:18).

*İnce Memed IV'*de, dağlardan inen insanların, kasaba eşrafı tarafından vurularak öl- dürülmek istenen atın etrafında toplanmaları anlatılır. Bu sahne, Otman Baba'nın gökten inen adamlar tarafından götürülmesi izleğine benzer. Bu iki motifte de, giyim kuşamla- rıyla dikkat çeken insanlar, yüksek bir yerden gelip, yine yükseklere çıkarlar:

Şafağa karşıydı, köprünün üstündeki yüksek tepenin yamacından on iki ak libaslı kişi ışıklar içinde balkıyarak aşağı indiler; köprüye basar basmaz da İnce Memedin atı ayağa kalktı, derin bir uykudan uyanırcasına silkindi, ışık için- deki adamlar ona yaklaşırlarken, şaha kalktı, burun delikleri şişti, ön ayakları göğü döverek üst üste kişnedi. Atın donu değişmiş, apak bir bulut gibi olmuş, bedeni de büyümüştü. Yeleşi, kıruğu savruluyordu (Kemal, 1995 a:218).

Doru At, sahibini, halkın suçlamasından korumak için adeta mezhebin bir müridi gibi, Kırklar eşliğinde kasabanın üzerinden uçup gider. Atla Kırklar arasındaki ilişki, bir yandan sözlü geleneğin ürünü Koroğlu Destanı'nı, diğer yandan da evliyaların yaşam öykülerini anımsatır; çünkü Koroğlu karakterinin özü, mucizeler devrine ve dinler tari- hinin başlangıcına kadar iner.

Cılız, ölgün beygirin, Kırklar'ın doğaüstü güçleriyle harikulâde bir hayvana dö- nüşmesi gibi izleklerle, Yaşar Kemal, eski çağların ve şaman inancının mucizelerinden esinlenerek atla ilgi modern bir destan yaratır.

Yaşar Kemal yaratisında at, ağaların zulmü karşısında, halkın içinde bulunduğu umutsuzluğu ortaya koyar. Yazar, destanların halkın sosyal yapısını gösterdiğini söyle- yen filozof İbn-i Sina'nın düşüncesini benimser.

İnce Memed dörtlemesinde, Ali Safa'nın safkan atı, ikinci kitaba kadar ortaya çık- maz. Urfa doğumlu at, Ali Safa'ya bir arkadaşı tarafından hediye edildiğinde, henüz iki yaşında bir taydır. Geldiği ilk günden beri en az *Kırat* kadar hassas duran at, sürekli sahibinin ruhsal durumunu izler ve ona göre hareket eder:

Ali Sefa Bey üzüldüğünde o da üzüliyor, iri kara gözlerini buğulu bir kederdir kaplıyordu. Ali Sefa sevinçliyse at bir sevinç kasırgası gibi esiyor, gözlerinden parça parça sevinç ışıkları dökülüyordu (Kemal, 1995b:44).

Ali Sefa, köyün en büyük ağalarındandır, çılgınca toprak tutkunu olan bu ağa, bir köylüye istemeye istemeye boyun eğmek zorunda kalır ve toprak karşılığında tılsımlı atını bu köylüye verir. Bunu daha sonra gururuna yediremeyen ağa, Çukurova'nın en iyi seyislerinden birini, Yağız atını öldürmek üzere görevlendirir. Yaşadığı tüm acı ve yoksulluğa rağmen seyis bu görevi kabullenmez. Ağanın bütün adamları Yağız atı geri getirmek için bu eski uşağın peşine düşer. Safkan atın sahibinin duyduğu acı, pişmanlık ve atını geri alabilmek için verdiği mücadele, "Koroğlu'nun Doğuşu"nda anlatılan Bolu'daki ağanın, *Kırat*'tan dolayı Koca Yusuf'a beslediği kını, anımsatır.

Yaşar Kemal'in, **İnce Memed** IV'deki, tılsımlı at, İnce Memed'e kendini sunmak için yedi gün boyunca, her gün meyve bahçesinde aynı köşeye aynı saatte gelir ve orada kendisini kahramana gösterir. Gün geçtikçe *doru* atın güzelliği hayranlık uyandıracak şekilde artar.

Uzun beli daha da incelmışti. Kalem kulaklarını dikmişti. Uzun, gü, ta ayak bileklerine kadar inen kuyruğunu belli belirsiz sallıyordu. Uzun yelesi sağa yatmıştı. Düz, cilalanmış gibi yatmış, tertemiz tüyleri yıldırıyordu. Yağız atın donu ışıktan ışığa değişiyor, bazı gümüş gibi oluyor, bazı da kapkara kesiliyordu. Işığına göre. Gergin dersinde, üstüne sinekler konmadığından dolayı, seyirmeler olmuyordu (Kemal, 1995b:369).

Atın lirik güzelliği, *Koroğlu Efsanesi*'nde, *Kırat*'ın denizden çıkarken büdüdüğü güzelliğe benzer. Kahramanın bu güzellik karşısında duyduğu beğeni, Koca Yusuf'un, atın denizdeki görünümü karşısında duyduğu hayranlığa eşdeğerdir.

Yenilmezliğini bu binek hayvanına borçlu olan İnce Memed fakirler için adalet simgesi, ağalar içinse büyük bir tehlike olur. Ağalar, at yaşadığı sürece, İnce Memed'i köylülerin ne durdurabileceklerini ne de öldürebileceklerini kabullenmek zorunda kalırlar. İleriki günlerde, Çukurova sakinleri atın "İnce Memed'in ruhunu taşıdığı" düşüncesini benimserler ve sahibinin gücünü yok etmek amacıyla atı öldürmeye karar verirler.

Üçüncü kitapta *doru* atı, kovalama planı toplu bir çaba olarak verilse de, ikinci kitapta bu kişisel bir amaçtan başka bir şey değildir. Uşağın yerine geçen elebaşı, atı ele geçirmek için elinden geleni yapar ama başarılı olamaz.

Dördüncü kitapta, ağaların birbirlerine tek bir amaç için verdiği destek anlatılır; Amaç, köylüler üzerinde ağaların otoritelerini sarsan İnce Memed'ten kurtulmaktır. Onlara göre İnce Memed'in yenilmezliğinin sırrı, bu efsunlu ata bağlıdır:

"...herkes aynı fikirde, İnce Memedin o deli atı yakalanıp getirilmeden, getirilip de şu meydana kurşuna dizilmeden biz hiçbir şey yapamayız İnce Memede"
(...)

O at da Koroğlunun atı gibi ölümsüz, yakalayamıyor kimse onu. Kimse ona dokunamıyor. Bir bakmışsın burada.... Bir bakmışsın yalın olmuş, kuş olmuş, geyik olmuş, şahin olmuş da göklere ağmış." (Kemal, 1995b:85).

Bu ölümsüz efsunlu at, bütün kasabanın korkulu rüyası olur. Köylüler, gündelikçi

işçiler, küçük zanaatkâr hepsi İnce Memed'i destekler; hakkında her gün anlatılan övgülerle, ona olan hayranlık gitgide artarken, toprak ağaları, İnce Memed'in en büyük düşmanı olur.

Köylülerden biri, bir gün, aranan bineği yakaladığını söyleyerek bir at gösterir. Söylentilere göre, *Doru* atı peygamberin mührünü taşımaktadır. Atın, cılız görünüşüne ve mührü olmamasına rağmen ağalar sırf kendi çıkarları için buna inanırlar ve hayvan için bir ölüm töreni hazırlanır. Ağalar, böylece, köylünün üzerinde tekrar mutlak hakimiyetlerini kurabileceklerine inanırlar.

Ne var ki, at, ölümünün ertesi günü dirilir. Beyaz elbiseli on iki adam onu dağa çıkarır. Kırklar'ın ölümsüzleştirdiği at da onların bir müridi olur. Öte yandan dördüncü kitapta atın safkan soyu vurgulanır. Özel bir kişinin aracılığıyla aktarılan bu bölümde Kör Haydar, tarihte yenilmez savaşçıların safkan atlarına dikkat çekerek, zaferlerini bu atlara borçlu olduklarını belirtir (*Kemal, 1995b:120-122*).

Dördüncü kitabın sonunda at yeniden ortaya çıkar ve sık sık Ali Dağı'nın tepesinde görülür. *Doru* atının üzerindeki kutsal kahraman, dağa doğru yönelir ve ilk üç kitapta olduğu gibi, gökyüzüne yükselen kayalıkların arkasından kaybolur gider.

Doru atının maceraları ve kayboluşu, Köroğlu Destanı'ndaki *Kırat*'ın kayboluşundan çok farklı değildir. Yazar, sözlü gelenek dönemindeki Türk inançlarından gelen efsanelerden esinlenerek sihirli bir at yaratır. At maceralarını dile getiren lirik anlatımıyla romanına destansı bir boyut kazandırır.

Uşağın, gri atın üzerinde İnce Memed'i umutsuz takibi, Arap Reyhan'ın Köroğlu'nu yakalama motifini anıştırır. Köroğlu Destanı'nda olduğu gibi, Ali Safa'nın da gri bir atı vardır ve doğuştan edindiği doğaüstü yetenekleri olduğunu bildiğinden onu uşağına verir. Fakat bu gri at, İnce Memed'in *doru* atı üzerinde üstünlük kazanacak kadar güçlü değildir. Düşmanını yakalayamaz. Aynı yenilgi, Köroğlu Destanı'nda da yaşanır.

Doru atın şu iki özelliği bize Köroğlu'nun *Kırat*'ını anımsatır. Atın soyunu bir kenara bırakıp halkın inanışlarını göz önüne alırsak, *doru* atı Köroğlu'nda olduğu gibi iki farklı görünüşe sahiptir: bazen cılız, iğrenç bir beygire, bazen de mükemmel bir ata dönüşür.

Yazarın Köroğlu'nun atıyla özleştirmek için özellikle cılız bir at yarattığı açıktır. Köroğlu Bolu'ya vardığında, kahramanını saklamak için cılız, uyuz bir beygir görünümüne giren *Kırat*, düğün günü tekrar dünyanın en güzel atına dönüşür. *Doru* atı, kanatlarının büyüü ortaya çıkmasını diye İnce Memed'in analığı ve sevgilisi dışında hiç kimseyi yanına yaklaştırmaz. Atın öldürüldüğü yerde ateş toplarının patlaması, mezhepten on iki adamın onu dağa götürüşü, kısrakların önündeki tavrı, Köroğlu Destanı'ndaki öğeleri hatırlatır:

Her gece kasabada el ayak çekildikten sonra köprünün altından, atın kurşuna dizildiği yerde bir top ışık patlıyor, önce kıpkırmızı bir ışıktır bu. Sonra yeşile, turuncuya, maviye dönüşüyor, tepenin başına çıktığında, şişiyor, uzuyor, genişliyor, kapkara kesiliyor, kara ışık sonra aydınlık oluyor, tepenin başı gün ışığı vurmuş gibi ağarıyor. Bu aydınlığa, dört yandan, kuyrukları sırtlarında kısraklar geliyor, seçkin, soylu, görkemli kısraklar... (Kemal, 1995b:279).

Köroğlu'nun Doğuşu'nda ateş küreleri, ab-ı hayat köpükleri nehirde fişkirir ve

göz kamaştırır top kabarcıkları üç farklı renkte parlar. İki öykü de mucizevî bir olayı; ölümsüzlüğü anlatır.

İnce Memed IV'de anlatılan, olağanüstü güzellikte kısrakların birbiriyle çiftleşme motifi Köroğlu Destanı'nda denizatinin, kısraklarla birleşme sahnesiyle benzerlik gösterir. Karasevdalıları seyretmek için koşuşturan kadınlar ve kızlar, *Köroğlu Destanı*'nda, Koca Yusuf'un "denizati-kısrak" sahnesi karşısında yaşadığı büyüleyici duyguları, atların olağanüstü güzellikleri karşısında yaşarlar.

Doru atın serüvenleri, Türk Halk Edebiyatı, sözlü geleneğinin hikâyeleriyle Türklerin şaman inançlarındaki motiflerle büyük benzerlik gösterir. Yazar da, halk tarafından uydurulmuş bu efsaneye inanarak Köroğlu'nun atının hâlâ hayatta olduğuna inanmış gibi durur:

Sözümüne değil, Köroğlunun kıratı daha yaşıyor. Her yıl Halep pazarında bir fıkara adama satılıyormuş. Dünyanın bütün pazarlarında satılıyormuş. Onu satın alan fıkara adamın evine de bolluk, bereket yağıyormuş (Kemal, 1995b:86).

Aynı zamanda bir gazeteci de olan romancı, *Kırat* efsanesini üzerine yaptığı röportajlarından da yararlanır:

Her yıl, bir deri bir kemik kırat, Halep pazarında bir altına satılıyor. Alan adam ona bir yıl bakıyor, ikinci yıl pazara çekip o da bir altına başkasına satıyor. Kıyamete kadar bu böyle sürüp gidecek. Eskiden kırat Halep pazarında değil de Urfa pazarında satılmış. Kıratı alan birisi kıymetini bilmemiş. Ona hürmette kusur etmiş. Kırat da Haleplilerin eline geçmiş. Yoksa her yıl Urfa pazarında Köroğlunun ünlü kıratını görebilecektiniz (Kemal, 1995:125).

Başka bir yorumunda ise, "ab-ı hayat suyundan içtikten sonra ölümsüzleşen at, her yıl kendini İstanbul'daki bir su taşıyıcısına teslim ederdi. Orada üç dört ay kaldıktan sonra, bir dahaki yıla kadar ortalarda gözükmezdi" (Boratav, 1987:246).

Efsanelerde, hikâyelerde, Türk Halk Edebiyatı sözlü geleneğindeki destanlarda olduğu gibi, *İnce Memed* dörtlüsünde de, at motifi, kimi zaman zaferleri anlatmak, kahramanı ululaştırmak, kimi zaman da köylülerin umutsuzluğunu dile getirmek için kullanılır.

Atın varlığı, umutsuzluk içinde yaşayan köylünün tek umudu haline gelir. *İnce Memed* dörtlüsünde yer alan efsunlu atın maceraları, XX. yüzyıl romanında "destansı" boyut yaratır.

Atın Değeri

Yaşar Kemal'in yapıtında, at, ana karakterlerden biridir. İnce Memed'in atı gibi *Ağrı Dağı Efsanesi*'nde de at dağcının en büyük desteğidir. *Yusufoçuk Yusuf*'ta da Yusuf, yaşam umudunu, cesaretini yitirdiğinde, atıyla avunur ve ondan yardım bekler. *Akçasazın Ağaları*'nda at figürü, destanın sembolik ögesi olur.

Tüm göçebeler tarafından asil hayvan olarak bilinen at, Türk Edebiyatı'nda özellikle Anadolu'daki saygın yerini korur. Türklerin at sevgisi, Orta Asya'da yaşadıkları

dönemden gelir. Bu bölgede at ve sahiplerinin birlikte gömülü olduğu mezarlar bulunmuştur. Türkler gibi Çinliler de ata değer verirler. 2000 yıl önce Çin'in Xi'an bölgesinde iyi askerlerin ve atlarının gerçek büyüklükte heykellerinin yapılmış olması onları, insanla eşdeğerde tuttuklarının kanıtıdır.

Orta Asya ve şaman inançlarından esinlenen Yaşar Kemal, XX. yüzyıl yazınında, atın, insanla eşdeğerliliğini vurgular. Bu eşdeğerliliği belirtmek için yazar, *Akçasazın Ağaları*'nda şu ağıtı seçer:

"O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler çekip gittiler"

Ağalara göre güzel atların kaybolması, insanların ölümünün verdiği acıyla eşdeğerdir.

Kemal'in anlatısında at insanın en sadık dostudur. Yazar atın özelliklerini vurgulayarak, gazeteci kişiliğiyle Urfa yöresinde yaptığı röportajlarında at üzerine söylenen sözlere dikkat çeker: "At insanın en iyi dostudur", "At asil olmalıdır", "Asil hayvan, asil insandan daha asildir", "Soylu attan insana zarar gelmez" (Kemal, 1985:117-122).

Yaşar Kemal'in lirik ve epik yapıtlarındaki at figürü, aynı zamanda Türk toplumunun özelliklerini betimler. Olay örgüsünün bir at hikâyesinin etrafında geliştiği *Ağrı Dağı Efsanesi*'nde at, bir başkaldırı motifi olur:

Sofi: "Bu at senin kışmetindir," dedi.

"Öyledir" dedi Ahmet. "Mademki gelmiş, kapıda durmuş. Ama bu at kimin atı?" (...)

Ama kimin olursa olsun, bu at senin. Kapına Haktan armağan geldi." (...)

"Çok düşünme, atı al, şu aşağı yola bırak gel. At bir daha kapına gelirse, al gene götür. Bunu üç kere böyle yap," dedi Sofi. "At gene gelirse bu senin atındır. Atın sahibi bey de olsa, paşa da, Osmanlı Padişahı, Acem Şahı da olsa, Köroğlu da olsa, kelleni verir de bu atı veremezsin. Ve hem de veremeyiz." (Kemal, 1986:15).

Sofi adlı köylü geleneklerine bağlı Kürt halkını temsil eder. Hükümdar ise, bölgede yeni yerleşmeye başlayan Osmanlı düzenini destekler. At, Osmanlıya karşı bir tutumla, iki kültür arasındaki çatışmayı vurgular.

Yenilmez kahraman İnce Memed, doğaüstü güçleri olan *doru* atı sayesinde Çukurovalı köylüler için zaferden zafere koşar. Ölümsüz atı, ovanın günlük yaşamının bir parçası olarak, toplumun ilgi odağı haline gelir.

Yusufçuk Yusuf'ta, Derviş Bey'in evlatlığı olan Yusuf, eski ve yeni efendilerinin arasındaki çekişmenin kurbanı olur. Bu dünyaya elveda etmeden önce, hayalini kurduğu ata ancak rüyalarında kavuşabilir. Yürekli ama bunalım içindeki Yusuf, ellerini kana buladıktan sonra, eski savaşçılar gibi, onu tüm tehlikelerden koruyabilecek efsunlu bir ata sahip olabileme hayaliyle yaşar. Rüyasında, sihirli atın üzerinde Devler Kralı'nın sarayına giderek, tüm evrenin gizemlerini ortaya çıkaran aynayı gizlice alır (Kemal, 2004:480).

Siyah atlar, genç süvariler, nar ağaçları Yusuf'u mutlu kılar ve onu adeta harikalar diyarına götürür. Ancak, bu mutluluğu ve neşesi, gül bahçesinin kenarında uykusundan uyanıncaya kadar sürer.

Ağrı Dağı Efsanesi'ndeki dağcının ve İnce Memed'in atları, ağaların boyunduruğu altında yaşayan köylülerin çilelerinin, umutlarının ve umutsuzluklarının tercümanı olur. *Yusufçuk Yusuf*'ta, Yusuf'un yanındayken geçici bir sevinç duyduğu siyah at, kahramanın fiziksel ve ruhsal durumunu anlatır.

Paul Diel'in yorumuna göre at sembolü, ölümden yaşama, tutkudan harekete geçişi somutlaştırır. Karşıt öğeleri, süregelen olaylar dizisinde birbirine bağlar. Örneğin, Yusuf, suçu yüzünden son derece bunalımlı olduğu sıralarda rüya görür. Gerçek yaşamdan kaçma arzusu, uçan at imgesiyle sembolize edilir: “*Dünya gerçeğini aşma arzusunu ifade eder*” (Diel, 1966:50).

Anlatıda, kahramanın güçlenme motifi, Türk Halk Edebiyatı sözlü geleneğinin at efsanesiyle zenginleşir. Geleneksel hikâyelerde anlatıldığı gibi, Yusuf hayalinde kanatlı bir ata biner ve at onu denizden dağlara doğru uçurur:

Bu rüyalarda, “*uçmak, yok olma arzusunu, içsel bir uyum arayışını, karşıtlıklardan kaçınmayı*” (Chevalier, 1969:623). sembolize eder. Deniz, at ve su, ölüm ile yaşam arasındaki geçişi simgeler. Suçlu delikanlı sürekli yaşamla ölüm arzusu arasında gidip gelir. Delikanlının yürek sıkıntısı, bunalımı ve gerçekle yüzleşebilme gücünden yoksun olma hali bu şekilde betimlenir.

Bu anlatıda karşımıza çıkan, “dağa kavuşmak için denizi atla geçmek”, “Yusuf’un atının suyun dibine düşmesi”, “Atın Yusuf’u dişleriyle yakalaması” gibi motifler, katil olmanın verdiği sıkıntı ve suçluluk duygusunu vurgular.

Gerçek ve düş bu anlatılarda hep iç içedir. Yakıcı güneş ya da kör edici bir ışık demeti, Yusuf’u gerçeğe götürürken, “Yeşil ya da kırmızı at”, “siyah atlara binmiş güzel süvarilerin üzerinden uçması” ise hayal dünyasına geri dönüşü simgeler.

Yaşar Kemal’in yapıtındaki at ve sahibi arasındaki güçlü bağ, kahramanın ruhsal durumunu açığa vurur. Örneğin, Koca Yusuf, oğlu Ruşen’e sürekli, yol boyunca soğukkanlı olmasını telkin eder; çünkü eğer at, sahibinin ikircikli ve öfkeli durumunu hisse derse, psikolojik olarak etkilenir ve dörtlüye giderken dengesini kaybedebilir.

Yaşar Kemal, atları olmadan hiçbir işe yaramayan kahramanlar yaratan halk hikâyelerinden esinlenerek efsanevi bir at figürü yaratır. Gerçekten de yazarın, başta Köroğlu olmak üzere “safkan” üzerine anlatılan Türkmen efsanelerinden oldukça etkilendiği görülür.

Ortadirek’te Meryemce’nin atına gelince,. İnce Memed’in, dağcının ve de Köroğlu’nun atlarının tersine, hasta ve yaşlı bir attır; o da diğerleri gibi romanın en önemli karakterlerinden biri olur. Acı çeken köylülerin durumuna benzeyen atın zavallı hali şöyle anlatılır:

At, o kadar yaşlı,öylesine zayıftı ki kaşağı sırtında dolaşamıyordu. Tam belinin ortasında da iyi olmaz bir yağarı vardı. (...) Upuzun atın karnı karnına geçmişti. Alacakaranlıkta bir hayal gibi duruyordu (Kemal, 1984:134).

Oysa bu at gençken, harikulade soylu bir attır.

Atın birkaç sayfa süren uzun bir betimlemesi yapılır. Atın yüzülen derisi etrafında toplanan köylüler, buldukları toplumun bu ata ne kadar önem verdiğini gösterir. Halk geleneğinden gelen atın toplumdaki önemli konumu vurgulanır.:

Bir anda, avrat uşak, çoluk çocuk, tüm köylü atın başına birikti. Kimseden çıt çıkmıyordu. Herkes hasta atın karşısında saygıyla duruyordu. Sanki karşılarındaki bir insan ölüsü, bir evliya ölüsüydü (Kemal, 1985:79)

Kocasından hatıra kalan ve ona yaşam gücü veren atın ölümünden sonra, Meryemce bir daha hiç konuşmaz. Bu izleğe, Dede Korkut’un Tepegöz hikâyesinde de rastlanır.

Yaşar Kemal, *Ortadirek*'te, bu izleği, *Köroğlu Destanı*'ndaki sihirli suyu içen atın hikâyesiyle harmanlayarak, şiirsel bir dille anlatır..

Efsaneler, halkın sosyo ekonomik sorunlarını ele alan din ve inanışlara ışık tutan yapıtlardır. Yaşar Kemal'in yazınında at efsanesinin çıkış noktasını Türk halkının, Şamanizm gibi eski dinsel inanışlarına dayanır. Örneğin şamanlar, Gök Tanrı ile iletişim kurabilmek için beyaz ya da gri ata binerlerdi.

Hz. Muhammed'in atı Burak'ın, Ali Ağa'nın atı Döldül'ün, Baba İlyas'ın atı Boz'un, Köroğlu'nun atı Kırat'ın ölümsüzlükleri İslam geleneğine Şamanizm'den geçer..

İnsanoğlunun, hayvanlarla ilgili bilinen en önemli ve asil buluşu, atın evcilleştirilmesidir. İlkçağlardan XX. yüzyıla kadar mağaralarda ele geçen at resimleriyle ilgili figürlerde atın insana yakınlığı vurgulanır. Bunun tartışmasız en iyi örneklerinden biri, tüm dünyada bilinen Batı Amerika destanıdır. Uzakdoğu'da Shogunlar (Eski Japonya'daki savaş generalleri), tıpkı Kazan'ın Kırım Tatarları ve Cengiz Han'ın Altın Orda'sı (XIV. yüzyıl) gibi, tüm seferlerini at üstünde yaşarlardı.

"Ezilen halkın koruyucuları" gibi **iyi haydutların** atları hem ulaşım araçları, hem de iyi ve kötü günde en yakın dostları olarak bilinir. XX. yüzyılda atalarının izinden giden Yaşar Kemal'in kahramanları da, tıpkı geçen yüzyıllardaki önemli kahramanların özelliklerini taşıyan birer ata sahiptir.

Köroğlu'nun Kırat'ı, dağcının ve İnce Memed'in atları da, Zorro'nun Tornado'su, Ret Kit'in Döldül'ü sahiplerinin yanından hiç ayrılmazlar ama kendi efsanelerini kendileri yaratan atlardır. Sihirli güçlere sahip, insan konuşmasından anlayan, tehlikenin yaklaştığını ve kaçış olasılıklarını sezebilen, sahiplerine her zaman sadık kalan bu efsanevi atlar, farklı kültürlerin destanlarıyla her zaman yaşamaktadır.

Kaynakça

- ALIA, Josette (1995). "Jérusalem, les trois amours de Dieu" İn *Nouvel Observateur*, 23-29 Kasım.
- BORATAV, Pertev Naili (1987). *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul.
- CHEVALIER, J. -GHEERBRANT, a. (1969). *Dictionnaire des Symboles*, Robert Laffont, Paris.
- DIEL, Paul (1966). *Le Symbolisme dans la Mythologie Grecque*, Patot, Paris.
- KEMAL, Yaşar (1984). *Ortadirek*, Adam Yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Yaşar (1985). *Peri Bacaları*, Toros Yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Yaşar (1986). *Ağrı Dağı Efsanesi*, Toros Yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Yaşar (1995a). *İnce Memed 2*, Adam yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Yaşar (1995b). *İnce Memed 4*, Adam yayınları, İstanbul.
- KEMAL, Yaşar (2004). *Yusufçuk Yusuf*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1983). *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.